

GHEORGHE BICHICEAN

**BĂLCESCU
ȘI SOCIETĂȚILE SECRETE**

Ediție revizuită și adăugită

**EDITURA UNIVERSITARĂ
București**

CUPRINS

Cuvânt înainte	11
PARTEA I	
În loc de introducere.....	15
Francmasoneria și Carboneria sau din domeniul ideilor în domeniul acțiunii.....	15
Bălcescu. O Viață, o Istorie.....	46
În concertul european al Revoluției	63
1848. De la Paris la București	63
Bălcescu, Tânăra Europă și Frăția universală	80
PARTEA A II-A	
NICOLAE BĂLCESCU ȘI SOCIETĂȚILE SECRETE	89
„FRĂȚIA” ȘI FRANCMASONERIA	89
În creuzetul societăților secrete.....	91
„ <i>Frăția</i> ”, calea inițiativă spre libertate	105
Scrisoarea argument. Constituirea.....	105
<i>Frăția și Carboneria</i> în oglinda vremii.....	109
Lipsa dovezilor. Incendiul din anul 1856.....	119
Francmasoni și membri ai societății <i>Frăția</i>	121
Nicolae Bălcescu între mitul masonic și realitate	121
Loja <i>l'Athénée des Étrangers</i>	122
Loja <i>La Rose du Parfait Silence</i>	127
Francmasoni și membrii ai societății <i>Frăția</i>	130
Nicolae Bălcescu, mitul masonic și realitatea	151

O confuzie de (ne)înțeles: „Frăția” și „Dreptate și Frăție”	160
PARTEA a III-a	
PALERMO, ORIENTUL ETERN.....	173
Drumul către Orient... ..	175
Ipoteza gropii comune din cimitirul Rotoli	181
Cimitirul Capucinilor	188
Ipoteza mumificării în catacombele Capucinilor	188
Groapa comună din cimitirul Mănăstirii Părinților Capucini.....	192
Surse conexe cu privire la locul înhumării lui Nicolae Bălcescu	205
Anexa 1	
„Nicolae Balcescu e i contatti	209
Tra il risorgimento italiano.....	209
E il risorgimento rumeno”	209
Convegno.....	209
Anexa 2	
Gradele carbonare	216
Nicolae Bălcescu and the secret societies. Abstract.....	221
Nicolae Bălcescu et les sociétés secrètes. Résumé	225
Bibliografie	229

In memoriam
170 de ani de la moartea lui
Nicolae Bălcescu (1852-2022)

Cuvânt înainte

Există puține surse istorice care atestă apartenența lui Nicolae Bălcescu ca membru al Francmasoneriei în perioada prepașoptistă și pașoptistă, chiar dacă el este consemnat și ca Maestru Venerabil al unei Loji masonice bucureștene, la 1847. Fără depistarea unor surse arhivistice complementare, aceste câteva însemnări fac ca activitatea masonică a lui Bălcescu să rămână încă învăluită în mister.

Date mai consistente avem însă despre activitatea sa ca membru al unor societăți secrete de tip carbonar. Întâia participare a lui Bălcescu la o mișcare revoluționară, a fost la 1840. În scrierile sale relatează despre implicarea în complot a unei societăți secrete, precizând că revolta „fusesse pregătită atât printr-o propagandă ocultă cât și printr-o propagandă deschisă”. Bălcescu fusese inițiat în societatea secretă a lui D. Filipescu de către J. A. Vaillant. Mentorul organizației era considerat a fi fost masonul Eftimie Murgu¹.

La 1843, împreună cu Ion Ghica și alții, fondează Societatea Secretă *Frăția*, organizație de sorginte carbonară, având deviza „Dreptate-Frăție”, care a pregătit în taină declanșarea revoluției de la 1848, în Valahia. Doi ani mai târziu, la 1845, împreună cu alți patrioți, fondează la Paris

¹ A se vedea revista *Paza polițienească-administrativă-socială*, Anul X, 1930, Nr. 2-4, p. 22: „Venerabil la Iași, în 1834.”

Societatea Studenților Români, un fel de ramură externă a Societății secrete *Frăția*, care va fi recunoscută ca persoană juridică de către autoritățile franceze, la 1847. Deși avea scopuri declarate cultural-filantropice, scopul asociației era acela de a pregăti eliberarea românilor moldoveni, munteni și transilvăneni de sub jugul străin și refacerea vechii Dacii.

Membru al guvernului provizoriu la 1848, Bălcescu a sprijinit programul reformator, iar după înfrângerea revoluției a plecat în exil, sprijinind azeziunea Comitetului Național Revoluționar Român la Comitetul Central Democratic European, fondat de Mazzini la Londra, în 1850. Lucrarea lui Bălcescu din anii exilului, dedicată domnitorului Mihai Viteazu, simbolizează însăși ideologia politico-națională a generației pașoptiste: daco-românismul.

Despre activitatea revoluționară a lui Bălcescu s-a scris mult, dar despre acțiunile sale conspirative din sânul societăților secrete cunoaștem, încă, prea puțin. Cu o analiză critică a izvoarelor și surselor, cartea istoricului Gheorghe Bichicean, caută să devoaleze, măcar în parte, misterul care încă învăluie personalitatea ilustrului patriot român și statutul său în cadrul societăților secrete.

Arh. Bogdan Constantin Dogaru

PARTEA I

„Dl Sterea (...) mi-a expus trecutul patriotic și glorios al F. M. române, când marea generație a lui I.C. Brăteanu (tatăl), făcând parte din Fr. Masoneria franceză de pe timpul lui Napoleon III, și din logea celebră a lui Mazzini, datorit legăturilor ei, a putut asigura pentru românism atâtea opere de vitală importanță pentru neam.”

Alexandra Vaida Voevod

[Nicolae Bălcescu] „Carbonaro, prese parte alla rivoluzione del 1848 ed entrò nel governo provvisorio. Rifugiatosi a Parigi, entrò in contatto con Mazzini, il cui influsso è evidente nei suoi scritti.”²

Enciclopedia italiana

² <http://www.treccani.it/enciclopedia/nicolae-balcescu/>

În loc de introducere Francmasoneria și Carboneria sau din domeniul ideilor în domeniul acțiunii

*„La început era Pădurea; acolo unde ea se oprea,
era moartea”.*

(Dicton al celților și druizilor)

Din caracterizarea lui Nicolae Bălcescu, ca fiind carbonar, a plecat interesul nostru pentru statutul său în cadrul societăților secrete ale aceluși timp revoluționar, pentru Carbonerie, în scopul de a compara societățile paramasonice de tipul *Frăției* cu Lojile masonice. Acesta este punctul de plecare al acestui studiu, chiar dacă cercetarea istorică nu a clarificat încă deplin originile Carboneriei, probabil pentru că înșiși carbonarii au dorit ca trecutul lor să rămână învăluit în mister³. Această ediție revizuită și completată s-a impus pentru că au apărut noi lucrări, sunt corectate anumite opinii cu privire la oameni și evenimente, iar comemorarea a 170 de ani de moartea lui Nicolae Bălcescu ne obligă să aducem la cunoștința publicului și în special a celor care îndrăgesc istoria societăților secrete și a Francmasoneriei, o frumoasă pagină de istorie...

³ A se vedea: Pierre MILZA, *Storia d'Italia. Dalla preistoria ai giorni nostri*, Casa Editrice Corbaccio, Milano, 2006, p. 613.

Carboneria a stârnit multe fantezii, fiind dezvăluită într-o veritabilă epopee. Are origini mitice, care trec de la Solomon la celți, apoi prin evoluția societăților corporative la societățile inițiatice speculative. *Filiki Eteria*, la fel cu Cărbunarii sau Tăietorii de lemne din Franca Contea, veche breaslă a tăietorilor de lemne și altor muncitori din pădure, primea în rândurile sale oameni din toate păturile sociale⁴. Cărbunarii aveau locuri de adunare în aer liber, numite „șantiere”, un loc în care practicau rituri de inițiere și unde se recunoșteau între ei prin semne și parole. De aceea a mai fost numită și „Masonerie forestieră”, societate ce urmărea, între altele, „binefacerea reciprocă”⁵. A urmat o perioadă în care, din rațiuni politice, societatea Tăietorilor de lemne s-a transformat într-una cu alte obiective, și astfel s-au născut *Carboneria italiană* și *Carboneria franceză*⁶.

În perioada Restaurației, liberalii și patrioții din toate țările au fost obligați să se întâlnească în secret, au creat nume-roase societăți în care să conspire și să pregătească revoluții împotriva dominației străine. Cele mai importante dintre acestea au fost, desigur, *Carboneria*, *Patrioții europeni*, *Filadelfii* și *Francmasoneria*. Credința în Dumnezeu, în „Marele Arhitect al Universului”, promovată de francmasoni, încuraja progresul. Masonii împărtășesc ideile iluministe, promovează libertatea și egalitatea, idealuri preluate și în cadrul societăților secrete politice menționate.

⁴ Serge HUTIN, *Societățile secrete*, Editura de Vest, Timișoara, 1991, p. 108.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Un rol important în această transformare pare a fi avut societatea secretă anti napoleoniană a *Filadelfilor*, organizată de colonelul Oudet. Serge HUTIN, *op. cit.*, p. 109.

În Franța, *Carboneria* cu noua sa structură și obiective politice clare, a fost introdusă în 1826 de către doi tineri francezi, inițiați la Neapole. Louis-Napoleon Bonaparte - viitorul împărat Napoleon al III-lea - a fost afiliat și el unei ramuri a *Carboneriei*, rămânând credincios jurământului depus și, în acest fel, datoră de a contribui la eliberarea Italiei a rămas pentru el permanentă⁷.

Carboneria a reușit să pătrundă și în rândul poporului. Succesul în această direcție nu a fost străin de ritualul și simbolismul de tip catolic adoptat - cultul Sfântului Theobald⁸, simbol al luptei omului liber împotriva tiranilor și cel al Patimilor lui Cristos -, care au permis societății să se clădească pe sentimentul religios al maselor populare (sudul Italiei).

De la înființarea în 1814, Carboneria italiană a adoptat o organizare asemănătoare cu cea moștenită, tradițională, a *Tăietorilor de lemne*, precum și cu cea francmasonică. La început, membri erau împărțiți în două grade - *Ucenici* și *Maestri*, la care s-a adăugat câțiva ani mai târziu gradul de *Mare Maestru*. Membri Carboneriei erau numiți *Buoni Cugini* (Veri buni) și erau organizați în secțiuni

⁷ *Ibidem*, p. 111.

⁸ „*Credesi fondatore di essa un Teobaldo, detto poi Santo, e meri-tevole di essere esaltato, siccome quegli che moriva da martire. (...) Un catechismo, in forma di dialogo, fu compilato sin da quei tempi e, ad accrescere il numero dei proseliti, in un'età di profonda superstizione, ogni cosa fu involta fra le dottrine e le pratiche del Cattolicismo (...) I buoni cugini, come si chiamavano fin da allora i Carbonari, eran tenuti strettissimamente ad esercitare l'ospitalità non solo verso i loro consettari, ma a pro di chiunque loro apparisse perseguitato dalla fortuna, col dargli oltre il letto il mangiare e il bere, cinque soldi ed un paio di scarpe.*”

sau Loje numite *Vendite*, grupate teritorial sub îndrumarea *Venditelor madri*, subordonate la rândul lor altor *Vendite*, ierarhic superioare. Admiterea în diferitele grade, precum și viața internă a societății Carbonare, au fost reglementate prin ritualuri complicate și pline de simboluri: jurăminte, parole de trecere și recunoaștere, semne convenționale, etc. Principiile doctrinare și ritualurile organizatorice au fost cuprinse în Catehisme, diferite pentru fiecare grad⁹. Mulți francmasoni au devenit membri ai Carboneriei (*Buoni Cugini*). Relatând pe scurt modul în care a fost inițiat în Carbonerie, Giuseppe Mazzini a scris:

„Mi-a spus că persecuțiile guvernului și prudența nu permiteau adunări, oricât de restrânse ar fi fost, ceea ce mă scutea de anumite probe, rituri și ceremonii. Mă întrebă dacă eram ferm hotărât să activez și să mă supun instrucțiunilor ce-mi puteau fi date și dacă eram gata de sacrificiu în situația că interesele ordinului mi-o cereau. Apoi îmi spuse să îngenunchez și, scoțând un pumnal din teacă, recită formula jurământului pentru inițiații de rang inferior, apoi mă puse să repet după el. Îmi mai arătă două sau trei semne de recunoaștere și mă lăsă să plec”¹⁰.

Obiectivul *Carboneriei* era lupta împotriva tiraniei, desființarea monarhiei și libertatea (în Italia¹¹), drumul ales

⁹ Dott. Oreste DITO, *Massoneria, Carboneria ed altre società segrete nella storia del Risorgimento*, con appendice et illustrazioni, Torino-Roma Casa Editrice Nazionale, Roux e Viarengo, 1905, pp. 159-170.

¹⁰ *apud* Serge HUTIN, *op. cit.*, p. 114-115.

¹¹ *Ibidem*, p. 170. Proiectul final al Ordinului Carbonar proclama aspirația spre un regim de egalitate socială sub forma politică a Republicii, care ar duce la împărțirea pământurilor și reformă agrară,

fiind asemănător cu cel al grecilor eteriști. Principiile erau cu-prinse în jurământul „Marilor Aleși” și priveau participarea voluntară întreaga viață la triumful principiilor libertății, egalității, lupta împotriva tiraniei, în cadrul acțiunilor secrete și publice ale Carboneriei.

Statutele Carboneriei precizau că „în orice țară unde există cel puțin „*zece Buni veri Carbonari*”, se poate instala o *Vendita* regulată (art.2)¹². Afiliații carbonari țineau întâlniri secrete și aveau un vocabular criptat, cifrat, pentru a evita apariția suspiciunilor în rândul poliției¹³, asemenea eteriștilor. În același fel funcționa și *Frăția*, care cripta corespondența și documentele. Ion Ghica arată, în celebra deja scrisoare către Vasile Alecsandri, că Statutele societății *Frăția* au fost scrise „în cifre cu cheie”.

Carboneria s-a format sub influența diferitelor filozofii „angajate” ale secolului al XVIII-lea, iar Francmasoneria din Besançon și Franca Contea, în perioada prerevoluționară a anilor 1780, a fost unul dintre cele mai active centre ale acestei pregătiri. Vârsta relativă a implementării Carboneriei în Franca Contea este atestată printr-o diplomă carbonară din 1790, care arată că un anumit număr al membrilor *Respectabilei Vendite de la Parfaite*

lupta împotriva superstițiilor religioase și a despotismul principelui, odată cu revenirea omului în puritatea primordială.

¹² Ernesto LAMA, *Antologie de Risorgimento italian*, Vito Bianco Editore, Roma - Milano - Napoli, 1961: http://www.triplov.com/Venda_das_Raparigas/carbonaria_italiana/daniele_failli/statuto.htm

¹³ *apud* Régis BLANCHET, *Il Carbonarismo italiano*, în prefața volu-mului editat de M. Saint-Edme: „Constitutions et Organisation des Carbonari, ou Documents exacts sur tout ce qui concerne l'existence, l'origine et le but de cette Société Secrète”, 1821 (retipărit în facsimile: Les Editions du Prieuré, 1997).

Union din Ourdon de Luxeuil, au fost „admiși în camera de onoare”, în perioada 1769-1770¹⁴. Același document subliniază că acești membri aparțin unor notabilități locale și că noua organizație ocupă un loc comparabil cu cel al Francmasoneriei contemporane în societățile urbane.

Carboneria are „eroi” fondatori, printre care îi vom găsi pe Pierre-Joseph Briot (considerat a fi fondatorul demiurg al Carboneriei universale¹⁵), generalul Guglielmo Pepe¹⁶, Giuseppe Mazzini și Filippo Buonarroti¹⁷. Rădăcinile sale pornesc într-adevăr din Franca Contea unde, în 1793, avocatul Pierre-Joseph Briot, fondatorul clubului iacobin din Besançon, ar fi inițiat ritul *Bunilor Veri Carbonari* (*Bons Cousins charbonniers*), ce a devenit unul dintre cele mai complete modele ale rețelelor revoluționare subterane. Sentimentul atașamentului spiritual față de Italia, care în epoca napoleoneană și-a găsit un loc ideal de dezvoltare în Lojile masonice, a fost ulterior îmbrățișat de bărbați aparținând Carboneriei, ale căror adevărate origini rămân acoperite într-o ceață devenită difuzată de diverse mituri ale fondării: creată în antichitate de Filip al Macedoniei, în Evul Mediu în Germania sau Franța, în Insulele Britanice de

¹⁴ Pascal ARNAUD, *Charbonnerie et Maçonnerie. Modèles, transferts et fantasmes...*, în „Cahiers de la Méditerranée 72 | 2006. „La Franc-Maçonnerie en Méditerranée (XVIIIe - XXe siècle). L'art royal et ses ouvriers au tournant du siècle: le Premier Empire et la Restauration”, p. 176.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 177-178.

¹⁶ Guglielmo Pepe (13 februarie 1783 - 8 august 1855): general italian.

¹⁷ Proiectul Carbonarismului pare să fi fost înființat în acele momente, și este probabil că sinergia „Buonarroti-Briot” a fost unul dintre factorii determinanți între 1804 și 1806: cu *Buonarroti*, teoreticianul exilat, care l-a adaptat la specificul problemei italiene și a lui Briot.